

**ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА
СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

DOI: 10.31866/2616-745X.10.2022.269479

УДК 341.3:351.862.22]:719:061.2"364"

**СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ**

Поплавська Мирослава Володимирівна

*Кандидатка юридичних наук, доцентка,
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3765-1686>,
e-mail: poplavskaya.mira@gmail.com,
Київський національний університет культури і мистецтв,
вул. Є. Коновальця, 36, Київ, Україна, 01133*

Надіслано:

17.10.2022

Рецензовано:

30.10.2022

Прийнято:

10.11.2022

Для цитування:

Поплавська, М. (2022). Сучасні дослідження міжнародно-правового захисту культурної спадщини під час збройного конфлікту. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, (10), 69–84. doi: <https://doi.org/10.31866/2616-745X.10.2022.269479>.

Мета дослідження – розгляд сучасних напрацювань зарубіжних вчених й аналіз проблем, які в них піднімаються, у зв'язку з міжнародно-правовим захистом культурної спадщини під час збройного конфлікту. Методологія дослідження ґрунтується, по-перше, на принципах історіографічного аналізу та синтезу, які забезпечують можливість критичного розгляду наукового доробку вчених, дозволяючи порівняти отримані ними результати і встановити повноту вивчення теми, по-друге, на системно-структурному підході, який дає змогу представити тематику міжнародно-правового захисту культурних цінностей у працях вчених у вигляді комплексу пов'язаних та взаємообумовлених проблем, що потребують вирішення. Результати і висновки. Продемонстровано, що захист культурної спадщини під час збройних конфліктів є актуальною та важливою сферою дослідження у XXI столітті. Доведено, що зміна кількісно-якісних показників загрози, які постали перед культурною спадщиною у зв'язку із масштабами руйнування та незаконної торгівлі культурними цінностями, вчиненої терористичними групами і країнами останнім часом, спрямовує дослідницький інтерес у напрямку вивчення роботи Ради Безпеки ООН та ЮНЕСКО, поглибленого аналізу доктрин міжнародного права, удосконалення законодавчої бази в частині захисту саме нематеріальної спадщини під час війн

і збройних конфліктів та індивідуальної кримінальної відповідальності, постконфліктної реконструкції культурної спадщини та ін. Наукова новизна полягає у тому, що в рамках статті вперше проаналізовані сучасні дослідження і підходи зарубіжних вчених у галузі міжнародно-правового захисту культурної спадщини під час збройного конфлікту.

Ключові слова: культурна спадщина; культурні цінності; збройний конфлікт; війна; міжнародно-правовий захист; ООН; ЮНЕСКО.

Вступ

Впродовж усієї історії культурна спадщина та цінності постійно опинялися в зоні підвищеного ризику під час збройних конфліктів. Як зазначав Р. О'Кіф (O'Keefe, 2014, р. 492), воюючі сторони завжди прагнули зрівняти із землею або пограбувати культурну спадщину противника. Саме тому вона повік є жертвою війни чи то внаслідок збройного нападу, чи то супутнього збитку.

Якщо говорити про XXI століття, то ситуація не покращилася, і культурна спадщина не перестала бути менш вразливою. Починаючи із 2001 року, коли таліби шокували світову спільноту, перетворивши статуї Будди в долині Баміан на руїни, а 11 вересня терористи-смертники спрямували лайнери у північну та південну вежі комплексу Всесвітнього торгового центру в Нью-Йорку, спадщина опинилася під більшою загрозою, ніж у минулому, з огляду на появу «тенденції зумисного нападу» у межах збройних конфліктів або системних терористичних кампаній (Lenzerini, 2016, р. 76). Це перетворилося на постійне явище в рамках міжнародних відносин та на важливу тему для Ради Безпеки ООН і ЮНЕСКО. Одним з останніх показових прикладів стало повномасштабне вторгнення російських військ в Україну, яке, по суті, є цивілізаційною війною, де особлива увага з боку окупантів приділена українській культурній спадщині: за даними Міністерства культури та інформаційної політики України, станом на кінець серпня 2022 р. «зафіксовано 464 епізоди воєнних злочинів Росії проти української культурної спадщини... внаслідок обстрілів російських окупантів зазнали руйнацій і пошкоджень 139 об'єктів культурної спадщини України» (Скільки українських пам'яток культури зруйнували, 2022).

Саме непроста ситуація з культурною спадщиною у XXI столітті, в якому збройні конфлікти та війни не припиняються, змушує зарубіжних і українських дослідників регулярно звертатися до аналізу цієї проблеми, розкриваючи нові та не менш актуальні її аспекти з огляду на останні

ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

виклики. Враховуючи роботи українських вчених на цю тематику, особливо стан наукової розробленості теми в контексті їхніх розвідок, зрозуміло, що існують серйозні прогалини в частині висвітлення новітніх зарубіжних напрацювань, присвячених різним питанням стосовно поводження з культурною спадщиною в умовах війни чи збройних конфліктів, її міжнародно-правовим захистом тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблему міжнародно-правового захисту культурної спадщини в умовах війни та збройного конфлікту у своїх роботах вивчали М. Бассіоні, Я. Броунлі, Г. Верле, Дж. Гардама, Р. Діксон, Л. Досвальд-Бек, Дж. Драпер, Ф. Кальсховен, А. Касезе, М. Коскенієммі, Р. Лемкін, Ф. Мартенс, Х. Мослер, Ж. Ссель, Дж. Форрест, Ж.-М. Хенкертс, М. Шоу та ін. Дослідники розробляли різні аспекти означеної проблеми, пов'язані з поступальним розвитком міжнародно-правової бази і правосвідомості на шляху до розуміння важливості культурної спадщини та необхідності вживати правові заходи для її охорони, з розробкою базового термінологічного апарату, становленням інституту індивідуальної кримінальної відповідальності за злочини проти культурних цінностей, зосереджували увагу на розгляді вихідних засад сучасного міжнародного права захисту спадщини у разі збройного конфлікту, намагаючись визначити місце цього інституту в системі міжнародного права, тощо.

Серед робіт сучасних зарубіжних авторів, у яких розглядаються різні аспекти проблеми міжнародно-правового захисту культурної спадщини в умовах збройного конфлікту, варто відзначити низку важливих досліджень. Це наукові розвідки таких авторів, як Р. О'Кіф (O'Keefe, 2014), К. Йоганнот-Градїс (Johannot-Gradis, 2015), Дж. Броше, М. Легнер, Й. Кроїц та А. Йїла (Brosché et al., 2017), Г. Вентурїні (Venturini, 2017), В. Курешї (Qureshi, 2017), Е. Канліф, П. Фокс і П. Стоун (Cunliffe et al., 2018), С. Де Відо (De Vido, 2018), Р. Халаф (Khalaf, 2020), Дж. Бай (Baj, 2022) та ін. У них вчені аналізують цілий комплекс питань, що виникають у зв'язку з новими викликами, перед якими опиняється культурна спадщина у разі збройних конфліктів, переосмислюють вже наявні конвенції та додатки, а також дослідницькі підходи в рамках цієї проблематики.

Українські дослідники теж проявляють інтерес до цієї теми. Відзначимо праці Т. Каткової (2010), Д. Коваля (2014), В. Гулкевича (2017), Т. Мазур (2019), навчально-методичний посібник із міжнародного гуманітарного права за редакцією Т. Короткого (2021), в якому розглядаються окремі питання, пов'язані із захистом культурної спадщини у разі війн і збройних конфліктів. Але на відміну від зарубіжних вчених, де сформувалась традиція вивчення

проблеми захисту культурної спадщини в умовах збройних конфліктів, а у нових розвідках відбувається якісний приріст знання, удосконалюються підходи та методологія дослідження питання, українські вчені лише починають відкривати для себе цю проблему в рамках академічного дискурсу, за виключенням поодиноких праць (Коваль, 2014), які вирізняються на фоні решти ґрунтовним аналізом і комплексним підходом.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Сучасні світові проблеми актуалізують необхідність розгляду сучасних зарубіжних досліджень міжнародно-правового захисту культурної спадщини в умовах війни та збройних конфліктів.

Формулювання цілей статті

Метою статті є розгляд сучасних досліджень й аналіз проблем, які в них піднімаються, у зв'язку з міжнародно-правовим захистом культурної спадщини під час збройного конфлікту. Увага авторки здебільшого буде спрямована на новітні зарубіжні розвідки, з якими, на її думку, український читач мало знайомий або взагалі не ознайомлений.

Виклад основного матеріалу дослідження

Сьогодні світ стрімко трансформується у світлі нових викликів. Те ж саме можна сказати і про збройні конфлікти та війни, характер й особливості ведення яких також змінюються. Це потребує вироблення нових підходів до вирішення проблеми міжнародно-правового захисту культурної спадщини під час війн і збройних конфліктів, на що звертають увагу ООН, ЮНЕСКО та інші міжнародні урядові і неурядові організації. З огляду на останні збройні конфлікти в Єгипті, Сирії, Малі, Україні, в ході яких постраждала культурна спадщина цих країн, цілком зрозумілими та актуальними сьогодні є Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 2012 р. та доповідь Генерального директора ЮНЕСКО, в яких вкотре наголошується на нагальності вирішення питання міжнародно-правового захисту культурних цінностей і необхідності вироблення ефективних механізмів останнього, що відповідають вимогам сьогодення.

Міркуючи над питанням, як закон захищає матеріальну та нематеріальну культурну спадщину під час збройного конфлікту, К. Йоганнот-Градїс вважає, що охорона спадщини не повинна обмежуватись котримсь із її компонентів, нематеріальним чи матеріальним, водночас право збройних конфліктів лише частково відповідає цій вимозі через систему Конвенції 1954 р. і двох протоколів до неї. Однак, вважає дослідниця, воно *lex specialis* за цих умов, не є недоліком. Звернувши увагу й на інші міжнародно-правові документи, вона

ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА
СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

азначає, що ці норми не завжди точні, щоб забезпечити найкращий захист нематеріальної культурної спадщини у зоні збройного конфлікту. Захист, що вони пропонують, іноді є лише припущенням і часто впливає з широкого тлумачення відповідних положень, де ключовим є забезпечення поваги до людської гідності. Хоч деякі з цих положень можуть застосовуватися у випадку військової окупації, це не стосується внутрішніх збройних конфліктів, де задіяна лише загальна стаття 3 і відповідні положення права збройних конфліктів, які розглядаються як звичаєві норми. Звернення до захисту, який інші правові режими, такі як міжнародне право прав людини та культурні конвенції ЮНЕСКО – різні норми яких є *lex generalis* – можуть запропонувати за цих обставин, і посилання на застосування цих норм, таким чином, є можливим і необхідним водночас. Їхнє застосування, доповнюючи права збройних конфліктів, забезпечить ефективний захист культурної спадщини, як матеріальної, так і нематеріальної, у будь-якій ситуації збройного конфлікту (Johannot-Gradis, 2015, p. 1275).

Група сучасних авторів, досліджуючи тему мотивів нападу на культурні цінності під час збройного конфлікту, пропонують наступну типологію: (i) цілі конфлікту, коли культурні цінності стають мішенню, бо відіграють ключову роль у ньому, виступають головною проблемою; (ii) військово-стратегічні цілі, коли мішенню стають культурні цінності задля отримання тактичної вигоди; (iii) сигналізація, де відбувається атака на культурні цінності з метою ілюстрації прихильності; (iv) економічні цілі, де культурні цінності атакують із метою грабунку та фінансування озброєних груп. Окреслені категорії не виключають одна одну і можуть взаємодіяти (Brosché et al., 2017, pp. 257–258).

Класифікація мотивів нападів на культурні цінності зумовлює низку шляхів майбутніх розвідок. По-перше, однією із проблем є збір систематичних даних про напади (чому вони мали місце, проти кого спрямовані, який розмір завданої шкоди тощо). Це не лише дасть змогу виявити найпоширеніші типи мотивації, але й допоможе зрозуміти варіації нападів у просторово-часовому аспекті. По-друге, вивченню підлягають і ті збройні конфлікти, під час яких не було руйнувань спадщини. Ретельний аналіз інцидентів, коли напади на культурні об'єкти були неминучими, але їх вдалося уникнути, збільшить знання про умови, за яких озброєні групи менш схильні до нападів на об'єкти спадщини. Отже, стверджують автори, «глибше розуміння мотивів нападів на культурні цінності сприятиме виробленню більш чіткої політики управління культурними цінностями в зонах конфлікту. Завдяки глибшому розумінню причин, чому деякі суб'єкти вирішують атакувати

культурні об'єкти, ми можемо дізнатися, хто, найімовірніше, здійснить такі атаки, а ще які типи культурних цінностей мають найвищий ризик стати ціллю. Така інформація має вирішальне значення для тих, хто запобігає нападам на культурні цінності». (Brosché et al., 2017, p. 258)

Важливий аспект цієї проблеми розглядає С. Де Відо на прикладі захисту культурної спадщини езидів за допомогою жінок, і стосується він міжнародного феміністичного права. Мова про зв'язок між насильством, статтю та культурою з посиланням на конкретну ситуацію жінок, які належать до меншини езидів, були викрадені, зґвалтовані та продані владою Ісламської держави. Виступаючи за створення міжнародного жіночого трибуналу, дослідниця переконана, що, незважаючи на величезні страждання, жінки можуть зберегти унікальну культуру цієї меншини, а їх участь у мирних переговорах у постконфліктних ситуаціях є важливою з огляду захисту нематеріальної культурної спадщини (De Vido, 2018).

Г.Вентуріні з Міланського університету Бікокка зазначає, що міжнародно-правовий захист культурної спадщини під час збройного конфлікту ґрунтується на низці договорів, які є взаємодоповнювані. Його фундаментальні принципи міцно закріплені в міжнародному звичаєвому праві та сприяють гармонізації внутрішніх правових систем, підлягаючи судовому виконанню. При цьому вона підкреслює, що нематеріальна культурна спадщина не входить до комплексної системи охорони рухомих і нерухомих культурних цінностей. Щоб поглянути на систему в цілому та забезпечити її ефективне застосування та виконання, слід посилити зв'язок між захистом культурних цінностей і захистом цивільних осіб у праві збройних конфліктів (Venturini, 2017, p. 103).

Справді, позитивними моментами міжнародно-правової системи охорони культурних цінностей в умовах збройних конфліктів є те, що вона ґрунтується на взаємодоповнюваній конвенційній базі, а фундаментальні принципи обов'язкові для всіх, що ці угоди зобов'язують держав-учасниць дотримуватися їх у мирний час, щоб підготуватися до можливого конфлікту, підвищуючи у такий спосіб усвідомлення необхідності захисту та сприяючи гармонізації внутрішніх правових систем. Рішення міжнародних судів і трибуналів, а також національних юрисдикцій відіграють і продовжуватимуть відігравати важливу роль, суттєво сприяючи їх тлумаченню і застосуванню. Однак, на жаль, крім цих переваг, існують ще й деякі критичні недоліки. Г. Вентуріні (Venturini, 2017) стверджує, що, попри

ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА
СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

загальнообов'язковий характер міжнародного звичаєвого права, воно набагато менш деталізоване, ніж договори, і, зокрема, не містить правил або процедур імплементації. Договори та міжнародне звичаєве право допускають відступи у випадках необхідного військового втручання, що перешкоджає повному виконанню захисних норм. Недержавні збройні групи не є учасниками цих угод, а тому навряд чи поділяють цінності, які лежать в основі міжнародно-правової системи захисту. Тому важко стверджувати, що правові зобов'язання щодо захисту культурних цінностей у ході локальних збройних конфліктів є обов'язковими для сторін конфлікту. Хоча покарання осіб, винних у навмисному знищенні об'єктів культури, відповідає вимогам справедливості, проте жодне кримінальне переслідування у цьому випадку не здатне забезпечити реальний захист (р. 115).

Сьогодні більшість конфліктів є внутрішньодержавними, які виникають через етнічні, політичні чи культурні суперечки між групами в державі або між окремою групою та державною владою. Через своє етнічне походження такі конфлікти завдають додаткової шкоди матеріальним і духовним культурним цінностям. Аналогічним чином і міждержавні конфлікти завдають серйозної шкоди культурній спадщині, зокрема матеріальним культурним цінностям, таким як пам'ятники, культові місця, навчальні заклади тощо. Знищення матеріальної спадщини також збігається з нанесенням шкоди нематеріальній, приміром, творам мистецтва, релігійним ритуалам, фольклору, системі знання тощо. Це пов'язано з тим, що знищення об'єктів культурної спадщини під час війни, наприклад релігійного об'єкта, може призвести до занепаду певних релігійних практик, які близькі місцевим жителям (Sorensen and Viejo-Rose, 2015; Novic, 2016; Benzo and Ferrari eds., 2016).

Інший дослідник В. А. Куреші зауважує, що важливо контролювати всі деструктивні прояви військових конфліктів щодо культурної спадщини, хоча це легше сказати, аніж виконати. Розглядаючи основні міжнародні конвенції (Гаазькі конвенції та декларації 1899 і 1907 рр.; Гаазька конвенція 1954 р. та два Додаткові протоколи до неї 1954 і 1999 рр.; Женевська конвенція 1949 р. і два Додаткові протоколи до неї 1977 р.; Конвенція ЮНЕСКО 1970 р.; Конвенція про світову спадщину 1972 р.; Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини 2003 р.), які містять правила та рекомендації для держав щодо захисту культурної спадщини під час збройних конфліктів, він відмічає прогалини у міжнародному законодавстві в частині захисту саме нематеріальної культурної спадщини у разі збройного конфлікту. Незважаючи на те, що Конвенція 2003 р. присвячена виключно темі охорони нематеріальної культурної спадщини, втім не містить жодного

конкретного положення щодо ведення війни, яке відповідає за захист спадщини. Виявляється, що положення стосовно захисту нематеріальної культурної спадщини під час збройних конфліктів відсутні. Конвенція ЮНЕСКО 1970 р. та деякі положення Гаазької конвенції 1899 і 1907 рр. таки забезпечують захист нематеріальної культурної спадщини під час збройних конфліктів, проте прямо не згадують нематеріальну культуру. Радше вони забезпечують охорону таких об'єктів культурної спадщини, як освітні, релігійні та мистецькі заклади, які прямо пов'язані з нематеріальним сегментом останньої (Qureshi, 2017, pp. 96–97).

Міжнародні організації зробили важливий внесок ще й тим, що сформували спеціальні комітети та реалізували операції для захисту культурної спадщини в зонах конфлікту. Комітети захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту та світової спадщини ЮНЕСКО, ICOM (Міжнародна рада музеїв), WCO (Всесвітня митна організація), ICOMOS (Міжнародна рада з охорони пам'яток та історичних місць) та ALIPH (Міжнародний альянс захисту культурної спадщини в зоні конфліктів) є найвідомішими міжнародними інстанціями, що опікуються захистом культурної спадщини під час збройних конфліктів. Крім того, ЮНЕСКО також заснувала Фонд всесвітньої спадщини, який використовується для фінансування протекційних заходів, необхідних для термінового захисту об'єктів культурної спадщини у зонах збройного конфлікту (Convention Concerning the Protection of the World Cultural, 1972).

Незважаючи на зусилля ЮНЕСКО та інших вищезгаданих організацій, за словами В. А. Куреші, існує кілька значних проблем і прогалин як у процесі застосування процедур захисту культурної спадщини у разі збройних конфліктів, так і в положеннях вищезазначених конвенцій. Наприклад, немає рамок чи інструментів кількісної оцінки для виконання положень цих конвенцій та для переслідування їх порушників. Крім того, останні не містять жодних важливих правил на випадок, коли воююча сторона є групою терористичних недержавних суб'єктів, як-от ІДІЛ, які завдають шкоди культурній спадщині під час внутрішньодержавного збройного конфлікту. Ці прогалини, на його думку, мають бути розглянуті та виправлені міжнародним товариством під час роботи над ефективним механізмом застосування повного захисту культурної спадщини у разі збройних конфліктів (Qureshi, 2017, p. 99).

Як зауважують Е. Канліфф, П. Фокс і П. Стоун (Cunliffe et al., 2018), «захист культурної спадщини – не розкіш, а невід'ємна складова сучасної

ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

місії, підкріплена моральними, стратегічними та правовими імперативами». Визначивши ризики для культурної спадщини, можна їх пом'якшити, щоб допомогти досягти успіху місії. Вчені апелюють до Гаазької конвенції 1954 р. як до правової бази, заснованої на реальному військовому досвіді після Другої світової війни, де визначені заходи щодо захисту культурної спадщини в умовах війни. Однак залишаються проблеми, пов'язані з імплементацією положень у практичній площині. Проактивний захист культурної спадщини вимагає комплексних і міждисциплінарних підходів, які б враховували нюанси Конвенції та протоколів до неї, а також розвиток практичного розуміння її імплементації, підкріпленого високим рівнем усвідомлення відповідальності перед культурною спадщиною. Найкраще цього досягти завдяки продуктивній співпраці з урядами, фахівцями з питань культурної спадщини та неурядовими організаціями, серед яких автори виділяють Blue Shield («Блакитний щит»), що створені у мирний час для підготовки до збройного конфлікту та екстреного реагування на стихійні лиха.

Аналізуючи найактуальніші та останні події в галузі охорони культурної спадщини у XXI ст., С. фон Шорлемер (Schorlemer von, 2018) наголошує, що культурні цінності знову і знову стають жертвами війни, що відкриває шлях для нових підходів до аналізу їх захисту як однієї із ключових безпекових проблем на сучасному етапі. У процесі боротьби з першопричинами руйнування спадщини та екстремізму ЮНЕСКО виступає за комплексний підхід, використовуючи також «м'яку силу» в межах мандата організації. Незважаючи на свої обмежені ресурси, ЮНЕСКО продовжує відігравати важливу роль у популяризації культури миру, справедливості і толерантності у світовому масштабі.

Цікаву тему постконфліктної реконструкції культурної спадщини піднімає у своєму дослідженні Р. В. Халаф (Khalaf, 2020). Автор сприймає її як механізм відновлення спадкоємності з доконфліктним часом, що дозволить змінити умови людей на краще відповідно до дорожніх карт XXI ст. З-поміж них Р. В. Халаф відзначає Сендайську рамкову програму зі зниження ризику стихійних лих на 2015–2030 рр. та Порядок денний сталого розвитку до 2030 р. Узгодження планів реконструкції із принципами Build Back Better (BBB) і Sustainable Development Goals (SDGs) допоможе визначити її стратегію, усунути основні недоліки, відновити засоби до існування і покращити добробут. Вчений аналізує взаємозв'язок між спадкоємністю, зміною та сталістю в рамках реконструкції культурної спадщини на рівні міста, а також наголошує на прикладному аспекті дослідження, яке стане у пригоді постійним зусиллям ООН і Світового банку, що спрямовані на повернення людей і міст, зруйнованих збройним конфліктом, наприклад,

у регіоні Близького Сходу та Північної Африки (MENA), до нового, стабільного, нормального стану.

Професор Масачусетського університету Л. Келлі (Kelly, 2021) у своєму аналітичному звіті «Уроки захисту культурної спадщини під час конфлікту та тривалої кризи» зазначає, що, попри віднесення проблематики захисту культурної спадщини до міжнародного гуманітарного права, вона є сегментом військової практики та гуманітарного реагування лише в окремих випадках через обмежену інституційну підтримку та потенціал. Незважаючи на чітко артикульовані правозахисні положення, формальний зв'язок між законом про права людини та захистом культури поки що продовжує залишатись непрямим, хоча підхід, ґрунтований на правах людини, може використовуватись для розробки різного роду програм у цьому ключі. Попри загальноприйнятту думку, що захист культурної спадщини є важливим для розбудови миру і розвитку, поки що замало доказів на користь ефективних механізмів його забезпечення. Останнім часом наводять багато аргументів на користь підходу «знизу вгору» до охорони спадщини, який включає потреби та погляди місцевих громад. Значення культурної спадщини може бути дуже суперечливим, тому робота з її захисту та відновлення повинна враховувати соціально-культурний, економічний і політичний контексти.

Не менш цікавою є стаття Дж. Бай, в якій авторка аналізує Резолюцію Ради Безпеки ООН 2347 (Resolution 2347, 2017) на предмет застосування та її наслідки. Вона засуджує незаконне знищення культурної спадщини, зокрема знищення об'єктів, пам'ятників і предметів релігійного значення, пограбування та незаконний вивіз культурних цінностей із місць археологічних розкопок, музеїв, бібліотек, архівів та з інших об'єктів у контексті збройних конфліктів, особливо терористичними групами. З її змісту витікає, що міжнародна спільнота чітко усвідомлює небезпеку, з якою стикається спадщина під час збройних конфліктів, адже йдеться про нелегальну торгівлю, наругу та фактичне знищення з ідеологічних міркувань або з метою психологічно послабити ворога. Дж. Бай (Baj, 2022) вважає, що Резолюція 2347 страждає від претензій на національний суверенітет, що видно з її тексту. Однак запроваджує та посилює заходи міжнародної співпраці з метою захисту культурної спадщини, а якщо врахувати, приміром, створення та посилення міжнародних баз даних, то можна зробити висновок, що вона дала конкретні позитивні результати, попри опір деяких держав.

Висновки

Таким чином, захист культурної спадщини під час збройних конфліктів є актуальною та важливою сферою дослідження, що підтверджують події останніх років. Варто погодитися з дослідниками у тому, що це сучасна місія, підкріплена моральними, стратегічними та правовими імперативами. Теорія і практика у XXI ст. сходяться на тому, що визнають фундаментальний інтерес міжнародної спільноти до охорони культурної спадщини, який має бути гарантованим усіма засобами, навіть під час війни. Це означає, що деякі з найбільш значущих доктрин міжнародного права повинні бути задіяні щодо захисту культурних цінностей у разі збройного конфлікту. Окрему увагу вчені приділяють універсалізації норм звичаєвого права, які забороняють напади і знищення культурних цінностей, та їх інкорпорації у тіло основних міжнародно-правових документів. Правдоподібно наголошують, що ці норми тепер закріплюють зобов'язання *erga omnes*, які урівнюють усіх членів міжнародного товариства в їх відповідальності та правах.

Попри значні та конкретні досягнення в роботі Ради Безпеки ООН у цьому напрямку, яка має величезне символічне, політичне та правове значення, а також інших комітетів і організацій, особливо в частині індивідуальної кримінальної відповідальності за злочини проти культури, масштаби руйнування та незаконної торгівлі культурними цінностями, вчиненої останнім часом терористичними групами, зокрема ІДІЛ та Росією (13 жовтня 2022 р. ПАРЄ проголосувала за резолюцію, що визнає цю країну терористичним режимом), змінили кількісно-якісні показники загроз. Серед інших питань, які потребують аналізу, сучасні дослідники вказують на імплементацію міжнародно-правових норм у цій сфері у національні законодавства, встановлення прямого зв'язку між законом про права людини і захистом культури, удосконалення законодавчої бази в частині захисту саме нематеріальної спадщини у разі збройних конфліктів (у цьому ключі варто посилити зв'язок між захистом культурних цінностей і захистом цивільних осіб у праві збройних конфліктів), на постконфліктну реконструкцію культурної спадщини, вироблення рамок чи інструментів кількісної оцінки для виконання положень конвенцій і переслідування порушників їх положень та ін.

Зрештою, розглянуті роботи та підходи сучасних зарубіжних вчених у контексті проблематики захисту культурної спадщини у разі війни та збройного конфлікту не вичерпують усі ті напрацювання, які сьогодні наявні в західному академічному правовому дискурсі на основі нових даних і міждисциплінарної методології. Перспективою подальших досліджень має бути поглиблений аналіз доробку зарубіжних вчених у цій сфері на

сучасному етапі, який би максимально охопив наукові заслуги зарубіжних колег, мотивуючи українських вчених, які цікавляться проблемою захисту культурної спадщини під час війни та збройного конфлікту, розвивати і поглиблювати власні підходи на базі новітніх напрямків пошуку.

Список використаних джерел та посилань:

- Гулкевич, В.Д., 2017. Кримінально-правові аспекти міжнародної системи захисту культурної спадщини під час військового конфлікту. *Альманах міжнародного права*, 17, с.72-80.
- Каткова, Т.Г., 2010. Історичний огляд правової регламентації захисту культурних цінностей та об'єктів під час війни та збройних конфліктів. *Актуальні проблеми політики*, 39, с.570-577.
- Коваль, Д.О., 2014. *Міжнародно-правовий захист культурних цінностей у зв'язку зі збройним конфліктом*. Автореферат дисертації кандидата юридичних наук. Національний університет «Одеська юридична академія».
- Короткий, Т., ред., 2021. *Вивчаючи міжнародне гуманітарне право*. 2-ге вид. Київ; Одеса: Фенікс.
- Мазур, Т.В., 2019. Імплементация міжнародно-правових норм щодо захисту культурних цінностей у випадку збройних конфліктів у законодавство України. *Південноукраїнський правничий часопис*, 4 (3), с.152-156.
- Скільки українських пам'яток культури зруйнували російські війська за час війни, 2022. *Суспільне. Культура*, [online] 26 серпня. Доступно: <<https://susplilne.media/273002-skilki-pamatkiv-kulturi-zrujnuvali-rosijski-vijska-za-cas-vijni/>> [Дата звернення 15 жовтня 2022].
- Vaj, G., 2022. Cultural heritage during armed conflict. The UN Security Council resolution 2347 (2017), its scope and its consequences. *Paix et sécurité européenne et internationale*, [online] 28 February, halshs-03591787. Available at: <<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-03591787/document>> [Accessed 15 October 2022].
- Benzo, A. and Ferrari, S., eds., 2016. *Between Cultural Diversity and Common Heritage: Legal and Religious Perspectives on the Sacred Places of the Mediterranean*. London: Routledge.
- Brosché, J., Legné, M., Kreutz, J. and Ijla, A., 2017. Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict. *International Journal of Heritage Studies*, 23 (3), pp.248-260.
- Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*, [online]

- Art. 15(1). Available at: <<https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>> [Accessed 15 October 2022].
- Cunliffe, E., Fox, P. and Stone, P., 2018. The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict: Unnecessary Distraction or Mission-Relevant Priority?. *NATO Open Publications*, [online] 4(2). Available at: <<https://ssrn.com/abstract=3235346>> [Accessed 15 October 2022].
- De Vido, S., 2018. Protecting Yazidi cultural heritage through women: An international feminist law analysis. *Journal of Cultural Heritage*, 33, pp.264-270.
- Johannot-Gradis, C., 2015. Protecting the past for the future: How does law protect tangible and intangible cultural heritage in armed conflict? *International Review of the Red Cross*, 97 (900), pp.1253-1275.
- Kelly, L., 2021. Lessons learned on cultural heritage protection in conflict and protracted crisis. *K4D Helpdesk Report*, [online] 27 April. Available at: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/16576/997_Lessons_learned_on_cultural_heritage_protection_in%20conflict_and_protracted_crisis.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Accessed 15 October 2022].
- Khalaf, W.R., 2020. Cultural Heritage Reconstruction after Armed Conflict: Continuity, Change, and Sustainability. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 11 (1), pp.4-20.
- Lenzerini, F., 2016. Terrorism, Conflicts and Responsibility to Protect Cultural Heritage. *The International Spectator*, 51(2), pp.70-85.
- Novic, E., 2016. *The Concept of Cultural Genocide: An International Law Perspective*. New York: Oxford University Press,.
- O'Keefe, R., 2014. Protection of Cultural Property. In: A. Clapham and P. Gaeta, eds. *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press, pp.492-520.
- Qureshi, A.W., 2017. The Protection of Cultural Heritage by International Law in Armed Conflict. *Loyola University Chicago International Law Review*, 15 (1), pp.64-99.
- Resolution 2347, 2017. S/RES/2347 (2017). *Official Document System of the United Nations*, [online] 24 March. Available at: <[https://www.undocs.org/S/RES/2347%20\(2017\)](https://www.undocs.org/S/RES/2347%20(2017))> [Accessed 15 October 2022].
- Schorlemer von, S., 2018. Cultural Heritage Protection as a Security Issue in the 21st Century: Recent Developments. *Indonesian Journal of International Law*, 16 (1), pp.28-60.
- Sorensen, S.L.M. and Viejo-Rose, D., eds, 2015. *War and Cultural Heritage: Biographies of Place*. New York: Cambridge University Press.
- Venturini, G., 2017. International Law and Intentional Destruction of Cultural Heritage. In: S. Pinton and L. Zagato, eds. *Cultural Heritage. Scenarios 2015-2017*. Venice: Ca' Foscari, pp.103-118.

References:

- Baj, G., 2022. Cultural heritage during armed conflict. The UN Security Council resolution 2347 (2017), its scope and its consequences. *Paix et sécurité européenne et internationale*, [online] 28 February, halshs-03591787. Available at: <<https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-03591787/document>> [Accessed 15 October 2022].
- Benzo, A. and Ferrari, S., eds., 2016. *Between Cultural Diversity and Common Heritage: Legal and Religious Perspectives on the Sacred Places of the Mediterranean*. London: Routledge.
- Brosché, J., Legné, M., Kreutz, J. and Ijla, A., 2017. Heritage under attack: motives for targeting cultural property during armed conflict. *International Journal of Heritage Studies*, 23 (3), pp.248-260.
- Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972. *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation*, [online] Art. 15(1). Available at: <<https://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>> [Accessed 15 October 2022].
- Cunliffe, E., Fox, P. and Stone, P., 2018. The Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict: Unnecessary Distraction or Mission-Relevant Priority? *NATO Open Publications*, [online] 4(2). Available at: <<https://ssrn.com/abstract=3235346>> [Accessed 15 October 2022].
- De Vido, S., 2018. Protecting Yazidi cultural heritage through women: An international feminist law analysis. *Journal of Cultural Heritage*, 33, pp.264-270.
- Hulkevych, V.D., 2017. Kryminalno-pravovi aspekty mizhnarodnoi systemy zakhystu kulturnoi spadshchyny pid chas viiskovoho konfliktu [Criminal and legal aspects of the international system of cultural heritage protection during military conflict]. *Almanac of international law*, 17, pp.72-80.
- Johannot-Gradis, C., 2015. Protecting the past for the future: How does law protect tangible and intangible cultural heritage in armed conflict? *International Review of the Red Cross*, 97 (900), pp.1253-1275.
- Katkova, T.H., 2010. Istorychnyi ohliad pravovoi rehlamentatsii zakhystu kulturnykh tsinnosti ta ob'ektiv pid chas viiny ta zbroinykh konfliktiv [Historical review of the legal regulation of the protection of cultural values and objects during war and armed conflicts]. *Actual Problems of Politics*, 39, pp.570-577.
- Kelly, L., 2021. Lessons learned on cultural heritage protection in conflict and protracted crisis. *K4D Helpdesk Report*, [online] 27 April. Available at: <https://opendocs.ids.ac.uk/opendocs/bitstream/handle/20.500.12413/16576/997_Lessons_learned_on_cultural_heritage_protection_in%20conflict_and_protracted_crisis.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Accessed 15 October 2022].

ПОПЛАВСЬКА МИРОСЛАВА ВОЛОДИМИРІВНА
СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ
КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

- Khalaf, W.R., 2020. Cultural Heritage Reconstruction after Armed Conflict: Continuity, Change, and Sustainability. *The Historic Environment: Policy & Practice*, 11 (1), pp.4-20.
- Korotkyi, T., ed., 2021. *Vyvchaiuchy mizhnarodne humanitarne pravo* [Studying international humanitarian law]. 2nd ed. Kyiv; Odesa: Feniks.
- Koval, D.O., 2014. *Mizhnarodno-pravovyi zakhyst kulturnykh tsinnosti u zviazku zi zbroinym konfliktom* [International legal protection of cultural values in connection with armed conflict]. Abstract of PhD Dissertation. National university "Odessa Law Academy".
- Lenzerini, F., 2016. Terrorism, Conflicts and Responsibility to Protect Cultural Heritage. *The International Spectator*, 51(2), pp.70-85.
- Mazur, T.V., 2019. Implementatsiia mizhnarodno-pravovykh norm shchodo zakhystu kulturnykh tsinnosti u vypadku zbroinykh konfliktiv u zakonodavstvo Ukrainy [Implementation of international legal norms regarding the protection of cultural values in the event of armed conflicts in the legislation of Ukraine]. *South Ukrainian Law Journal*, 4 (3), pp.152-156.
- Novic, E., 2016. *The Concept of Cultural Genocide: An International Law Perspective*. New York: Oxford University Press.
- O'Keefe, R., 2014. Protection of Cultural Property. In: A. Clapham and P. Gaeta, eds. *The Oxford Handbook of International Law in Armed Conflict*. Oxford: Oxford University Press, pp.492-520.
- Qureshi, A.W., 2017. The Protection of Cultural Heritage by International Law in Armed Conflict. *Loyola University Chicago International Law Review*, 15 (1), pp.64-99.
- Resolution 2347, 2017. S/RES/2347 (2017). *Official Document System of the United Nations*, [online] 24 March. Available at: <[https://www.undocs.org/S/RES/2347%20\(2017\)](https://www.undocs.org/S/RES/2347%20(2017))> [Accessed 15 October 2022].
- Schorlemer von, S., 2018. Cultural Heritage Protection as a Security Issue in the 21st Century: Recent Developments. *Indonesian Journal of International Law*, 16 (1), pp.28-60.
- Skilky ukrainskykh pamiatok kultury zruinuvaly rosiiski viiska za chas viiny [How many Ukrainian cultural monuments were destroyed by Russian troops during the war], 2022. *Suspilne. Kultura*, [online] 26 August. Available at: <<https://suspilne.media/273002-skilki-pamatkiv-kulturi-zrujnuvali-rosijski-vijska-za-cas-vijni/>> [Accessed 15 October 2022].
- Sorensen, S.L.M. and Viejo-Rose, D. eds, 2015. *War and Cultural Heritage: Biographies of Place*. New York: Cambridge University Press.
- Venturini, G., 2017. International Law and Intentional Destruction of Cultural Heritage. In: S. Pinton and L. Zagato, eds. *Cultural Heritage. Scenarios 2015-2017*. Venice: Ca' Foscari, pp.103-118.

MODERN RESEARCH ON THE INTERNATIONAL LEGAL PROTECTION OF THE CULTURAL HERITAGE DURING THE ARMED CONFLICT

Myroslava Poplavska

PhD in Law, Associate Professor,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3765-1686>

e-mail: poplavskaya.mira@gmail.com

Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine

The purpose of the research is to consider the modern developments of foreign scholars and analyse the issues they raise in connection with the international legal protection of cultural heritage during the armed conflict. The research methodology is based, firstly, on the principles of historiographical analysis and synthesis, which provide the possibility of the critical consideration of the work of scholars allowing us to compare the results obtained and establish the completeness of the study of the topic, and, secondly, on the system and structural approach, which makes it possible to present the subject of the international legal protection of cultural values in the scholars' works in the form of a complex of related and interrelated problems that need to be solved. The scientific novelty lies in the fact that within the framework of the article for the first time the modern research and approaches of foreign scholars in the field of the international legal protection of cultural heritage during the armed conflict are analysed. Conclusions. The article demonstrates that the protection of cultural heritage during armed conflicts is a relevant and important field of research in the 21st century. It is proved that the change in the quantitative and qualitative indicators of the threat to cultural heritage in connection with the scale of destruction and illegal trade of the cultural values committed by terrorist groups and countries recently directs research interest in the direction of studying the work of the UN Security Council and UNESCO, in-depth analysis of international law doctrines, improvement of the legislative framework in terms of protecting intangible heritage during wars and armed conflicts and individual criminal responsibility, post-conflict cultural heritage reconstruction, etc.

Key words: cultural heritage; cultural values; war conflict; war; international legal protection; UN; UNESCO.